

Broj: 01-748/22
Podgorica, 28.2.2022. godine
DŠ/DŠ

Na osnovu čl. 41 Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore («Službeni list CG», broj 42/11 i 32/14), a nakon završetka ispitnog postupka po obraćanju maloljetnika koji su na izdržavanju kazne u okviru Uprave za izdržavanje krivičnih sankcija, Zaštitnik, daje

MIŠLJENJE

I Uvod

1. Od strane maloljetnika čije je ime poznato Zaštitniku, obaviješteni smo da nisu zadovoljni postojećim uslovima u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija u odjeljenju za maloljetnike, takođe je ukazano na određeno nasilje od strane čuvara.

II Ispitni postupak

2. Zaštitnik je u cilju ispitivanja uslova boravka maloljetnika smještenih u odjeljenju maloljetničkog zatvora u okviru Uprave za izvršenje krivičnih sankcija posjetila maloljetnike u nekoliko navrata. Prilikom prve posjete obavljene po pozivu jednog maloljetnika 15.7.2021.godine, razgovor je obavljen sa maloljetnikom kome je izrečena vaspitna mjera upućivanja u ustanovu zavodskog tipa, u tom momentu on nije bio jedini maloljetnik koji je upućen po istom osnovu već je utvrđeno da su u vrijeme dolaska u UIKS, trojica maloljetnika imali manje od 16 godina (15 godina i dva mjeseca, 15 godina i 10 mjeseci i 15 godina i devet mjeseci). Maloljetnik sa kojim je razgovarano je istakao da je na izdržavanju kazne od 2020. godine, da mu je mjera u trajanju od 6mjeseci – 3 godine; da bi volio da imaju češće razgovore sa psihologom, da u psihijatra koji po potrebi dolazi, nema baš povjerenje jer mu isključivo daje tablete, dok je po njegovom mišljenju potrebiji razgovor, a da mu je jednom prilikom bilo loše od tableta; da se više puta povrjeđivao po nadlacticama (vidljivi ožiljci). Istakao je da bio štićenik Doma Mladost, a da je bio u Centru Ljubović prije dolaska u UIKS; da nema nikakav odnos sa roditeljima. Istakao je da im je dostupna stomatološka usluga po potrebi. Što se tiče uslova u UIKS-u, ističe da nijesu zadovoljavajući, da je hrana jednolična i da ponekad „smrdi“; da što se tiče o sredstvima za higijenu, nedostaje toalet papir, deterđent za sudove i druga hemijska sredstva za čišćenje; da im nije vrijeme dobro organizovano – nemaju nikakve aktivnosti, nisu im dozvoljene društvene igre (Monopol su tražili od Uprave, ali bezuspješno). Istakao je da bi bilo dobro da se sprovede određene radionice sa njima, nemaju nikakvu podršku ni psihologa niti socijalnog radnika. Druga posjeta maloljetnika je upriličena 8.09.2021.godine po pozivu jednog od maloljetnika koji je istakao je da je početkom avgusta izbio sukob u sobi; da su komandiri čuli svađu i zvali ih napolje, gdje je jedan policajac (maloljetnici zamolili da ime ne pominjemo), prvo njega istukao pendrekom, a i druge, ali najviše njega; da je nakon toga pregledan od ljekara koji je rekao da mu nije ništa; da mu je išla krv iz lijevog uha; da je par dana posle toga vođen u KCCG kod urologa; da od tada nema

televizor u sobi niti frižider, da mu je ukinut i radni angažman koji je imao i koji mu je mnogo odgovarao; da ima redovan kontakt sa socijalnom radnicom, koja mu je istakla da „bude dobar“ te da na suđenju možda bude prebačen u „Ljubović“ gdje bi i više volio da bude; da u srednju školu ne ide, nije zainteresovan; da je hrana dobra, ali da je malo ima, te da su ponekad gladni, a kako nemaju frižider u sobi, ne želi da budi komandire noću, kad ogladne, da ih ne bi nervirali. Tom prilikom se maloljetnik izjasnio da ne bi volio da ispitujemo incident koji se dogodio, jer se boji odmazde od čuvara, jer je u tom momentu očekivao eventualno prebacivanje u JU Centar „Ljubović“. Predstavnicima Institucije su u razgovoru upoznali maloljetnike sa postupkom, ali oni nisu željeli da se posebno ispituje incident i nasilje koje su tvrdili iz straha da će im biti gore.

Treća posjeta, po pozivu trojice maloljetnika, upriličena je 8.10.2021.godine. Tom prilikom su se predstavnicima Institucije žalili na nepodnošljive uslove u okviru odjeljenja za maloljetnike, imajući u vidu da više od dva mjeseca u sobama nemaju televizor i frižider – koji su im oduzeti (na 4 mjeseca) zbog incidenta koji se dogodio u avgustu, kada je nekoliko maloljetnika po njihovim navodima bez opravdanog razloga prebijeno od strane čuvara i da je tom prilikom u sobama korišten biber-sprej, jedan od maloljetnika je kao odgovornog za to „prebijanje“ imenovao istog policajca koji je u prethodnoj posjeti pomenut; da je tom prilikom 8 čuvara/policajaca tuklo maloljetnike te da postoje kamere koje mogu potvrditi određene navode (iako se „prebijanje“ dešavalo u sobama); da jedan od maloljetnika čeka više od dva mjeseca nalaz/izvještaj ljekara koji će potvrditi nanijete povrede i ne dobija ga; da su pisali molbe da im se vrate stvari, ali bez uspjeha, niko im nije odgovarao; da su molili i za posjetu psihologa/psihijatra, ali bez uspjeha; da se nikakvi tretmani ne sprovode sa njima; da je nekima od njih uplaćena kantina i iako imaju uplatnicu koja to potvrđuje ne uspijevaju da ostvare pravo; da su često gladni; da im nedostaju sredstva za higijenu i nerijetko posuđe peru šamponom; da neke od njih ne posjećuje socijalni radnik; da je jedan dječak pokušao da oduzme sebi život (vješanjem) i on je prebačen u neko drugo odjeljenje, gdje ima različite pogodnosti; da su veoma zabrinuti za svoje mentalno zdravlje, jer dane provode zatvoreni bez ikakve aktivnosti.

Četvrta posjeta je obavljena sa predstavnicima Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture, u cilju ponovnog potvrđivanja ranije iznijetih navoda. Maloljetnici su potvrdili sve navode uz potenciranje potrebe da im se vrate frižider i televizor, jer im više i nije toliko stalo da prijave torturu, a i veoma su prestrašeni da bi njihova prijava razdražila čuvaru, te strahuju od odmazde. Tom prilikom je razgovarano i sa ljekarkom, koja nije imala opravdan razlog zašto dječaci nisu dobili medicinsku dokumentaciju (i nakon više molbi i zahtjeva). Takođe je utvrđeno da se pregledi ne obavljaju uz poštovanje privatnosti, već (nerijetko) uz prisustvo čuvara, te je zatvorenom licu/maloljetniku teško da kaže na koji način je (eventualno) dobio povrede.

Peta posjeta je obavljena 26.1.2022.godine, kada su predstavnici institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda posjetili maloljetnika, koji nam se ranije obraćao pritužbom. Dječak je i dalje veoma nezadovoljan tretmanom u okviru maloljetničkog zatvora. Odmazada i kazna od prošle godine je završena-vraćen im je televizor, ali i dalje nemaju nikakav sadržaj. Kako je vrijeme hladno, nemaju volju da izlaze napolje, niti mogu da treniraju u dvorištu, tako da većinu vremena spavaju. Kao i tokom prethodnih razgovora isticao je da nemaju nikakav program niti da se sa njima išta radi. Socijalna radnica ga obilazi, on je zadovoljan jer mu obećava kako će mu pomoći da izađe iz maloljetničkog zatvora. Veoma su nesrećni što im nije dozvoljena ni jedna društvena igra (karte, ne ljuti se čovječe, domine...). Plaše se za svoje mentalno zdravlje.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, Nacionalni preventivni mehanizam, po Opcionom protokolu uz Konvenciju UN protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka sačinio je izvještaj o obilasku maloljetničkog zatvora, poluotvorenog odjeljenja zatvora za duge kazne i C odjeljenja zatvora za duge kazne u februaru 2022 godine¹.

¹ <https://www.ombudsman.co.me/img-publications/48/eng%20verzija%20izvestaj.pdf>

III Utvrđene činjenice

8. Na osnovu obavljenih razgovora sa maloljetnicima i raspoložive dokumentacije, Zaštitnik je utvrdio sledeće činjenice:

- da je trojici maloljetnika od strane nadležnih sudova izrečena vaspitna mjera upućivanje u ustanovu zavodskog tipa, koje se mjere izvršavaju u zatvoru, umjesto u odgovarajućoj ustanovi;
- da je tokom sprovođenja ispitnog postupka jedan maloljetnik upućen u JU Centar „Ljubović“;
- da u Crnoj Gori ne postoji ustanova za izvršenje vaspitnih mjera upućivanje u ustanovu zavodskog tipa i upućivanje u specijalizovanu ustanovu, koje su propisane Zakonom o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službeni list Crne Gore", br. 064/11 od 29.12.2011, 001/18 od 04.01.2018);
- da se u okviru zatvorske jedinice za maloljetnike u avgustu 2021 godine dogodio incident;
- da je maloljetnicima u okviru zatvorske jedinice uskraćeno korištenje televizora i frižidera (u sobi) u trajanju od 4 mjeseca;
- da maloljetnik koji je zadobio povrede prilikom incidenta koi se dogodio dug vremenski period nije dobio medicinsku dokumentaciju nakon pregleda ljekara i pored više molbi kojim je to potraživao;
- da niko od maloljetnika ne pohađa školu;
- da nemaju organizovano vrijeme niti se sa njima sprovode programi, radionice i sl.;
- da nemaju adekvatnu psiho-socijalnu podršku;
- da maloljetnici nisu željeli da Zaštitnik ispituje nasilje koje su pomenuli kao „incident“ iz avgusta 2021.godine.

IV Relevantni propisi

a) Domaće pravo

8. Ustavom Crne Gore („Sl. list CG“ br.1/7) utvrđeno je:

Potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni su dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva. (čl. 9)

Svako ima pravo na zdravstvenu zaštitu.

Dijete, trudnica, staro lice i lice sa invaliditetom imaju pravo na zdravstvenu zaštitu iz javnih prihoda, ako to pravo ne ostvaruju po nekom drugom osnovu. (čl. 69)

Dijete uživa prava i slobode primjerno njegovom uzrastu i zrelosti.

Djetetu se jemči posebna zaštita od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zloupotrebe."(Član 74)

10. Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službeni list Crne Gore", br. 064/11 od 29.12.2011, 001/18)

Maloljetniku se za učinjeno krivično djelo mogu izreći vaspitne mjere, kazna maloljetničkog zatvora i mjere bezbjednosti.

Mlađem maloljetniku mogu se izreći samo vaspitne mjere.

Starijem maloljetniku mogu se izreći vaspitne mjere, a izuzetno, pod uslovima propisanim ovim zakonom, može mu se izreći kazna maloljetničkog zatvora. (čl. 14 stav 1-3)

Vaspitne mjere su:

(. . .)

institucionalne mjere:

- upućivanje u vaspitnu ustanovu nezavodskog tipa,
- upućivanje u ustanovu zavodskog tipa,
- upućivanje u specijalizovanu ustanovu. (čl. 16 stav 1 tačka 3)

Maloljetniku ometenom u psihičkom razvoju ili sa psihičkim poremećajima koji je učinio krivično djelo sud može, umjesto mjere upućivanja u vaspitnu ustanovu nezavodskog tipa ili ustanovu zavodskog tipa, izreći mjeru upućivanja u specijalizovanu ustanovu u kojoj se može obezbijediti liječenje i osposobljavanje maloljetnika.

Mjera upućivanja u specijalizovanu ustanovu radi liječenja i osposobljavanja može trajati najduže tri godine, pri čemu sud razmatra svakih šest mjeseci da li postoje uslovi za obustavu izvršenja mjere ili za njenu zamjenu drugom vaspitnom mjerom.

Maloljetniku koji je učinio protivpravno djelo propisano zakonom kao krivično djelo sud može, umjesto mjere bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, izreći vaspitnu mjeru iz stava 1 ovog člana.

Kad maloljetnik u toku trajanja mjere iz stava 1 ovog člana navrši 18 godina života, sud je dužan da ispita potrebu njegovog daljeg zadržavanja u specijalizovanoj ustanovi.

Lice kome je izrečena mjera iz stava 1 ovog člana u specijalizovanoj ustanovi može ostati do navršene 21 godine života.

U slučaju iz stava 3 ovog člana maloljetnik ostaje u specijalizovanoj ustanovi dok postoji potreba za liječenjem, a najduže do navršene 23 godine života. (čl. 28)

(1) Sudija za maloljetnike, odnosno predsjednik vijeća za maloljetnike koji je izrekao krivičnu sankciju dužan je da vrši nadzor i kontrolu nad njenim izvršenjem.

(2) Sudija za maloljetnike, odnosno predsjednik vijeća za maloljetnike iz stava 1 ovog člana, neposredno, preko organa starateljstva ili stručne službe, prati izvršenje krivičnih sankcija obilaskom maloljetnika smještenih u zavodu ili ustanovi u kojoj se krivična sankcija izvršava, kao i neposrednim uvidom i razmatranjem izveštaja o toku izvršenja.

(3) Organ starateljstva, odjeljenje za maloljetnike ili ustanova u kojoj se izvršava krivična sankcija, odnosno stručna služba dužni su da, po nalogu suda, svaka tri mjeseca dostavljaju sudu izveštaj o toku i rezultatima izvršenja krivične sankcije. Sud ovaj izvještaj može tražiti i za kraći vremenski period.

(4) Radi praćenja i kontrole izvršenja krivičnih sankcija, sud iz stava 3 ovog člana dužan je da vodi evidenciju izvršenja krivičnih sankcija. (čl. 98)

Institucionalna mjera upućivanje u ustanovu zavodskog tipa izvršava se u odjeljenju za maloljetnike. Institucionalnu mjeru iz stava 1 ovog člana lica ženskog pola izvršavaju odvojeno od lica muškog pola. (čl. 157)

Institucionalna mjera upućivanje u specijalizovanu ustanovu izvršava se u odgovarajućoj specijalizovanoj ustanovi koju određuje organ državne uprave nadležan za poslove zdravlja.

Maloljetnik kome je izrečena institucionalna mjera iz stava 1 ovog člana dovodi se u specijalizovanu ustanovu u pratnji zdravstvenog radnika zdravstvene ustanove prema prebivalištu, odnosno boravištu maloljetnika. (čl. 165)

11. Krivični zakonik CG ("Sl. list RCG", br. 70/2003, 13/2004 - ispr. i 47/2006 i "Sl. list CG", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - dr. zakon, 40/2013, 56/2013 - ispr., 14/2015, 42/2015, 58/2015 - dr. zakon, 44/2017, 49/2018 i 3/2020) propisuje:

Krivične sankcije su: kazne, mjere upozorenja, mjere bezbjednosti i vaspitne mjere.

Opšta svrha propisivanja i izricanja krivičnih sankcija je suzbijanje djela kojima se povređuju ili ugrožavaju vrijednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom. (čl. 4)

12. Zakonik o krivičnom postupku ("Sl. List CG", br. 57/09, [...] 28/18)

Nadzor nad pritvorenim licima vrši predsjednik suda koji je za to ovlašćen.

Predsjednik suda ili sudija koga on odredi dužan je, najmanje dva puta godišnje da obiđe pritvorena lica i da se, ako nađe za potrebno, i bez prisustva nadzornika i stražara, obavijesti kako se pritvorena lica hrane, kako im se obezbjeđuju druge potrebe i kako se sa njima postupa. Predsjednik, odnosno sudija koga on odredi dužan je da preduzme potrebne mjere da se otklone nepravilnosti uočene prilikom obilaska zatvora i da o svom obilasku sačini izvještaj koji podnosi predsjedniku Vrhovnog suda i dostavlja ministarstvu nadležnom za poslove pravosuđa.

Predsjednik suda i sudija za istragu mogu, u svako doba, da obilaze sva pritvorena lica, da sa njima razgovaraju i da od njih primaju pritužbe. (čl. 185)

13. Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti ("Službeni list Crne Gore", br. 036/15 od 10.07.2015, 018/19)

Ovim zakonom uređuje se izvršenje kazne zatvora, kazne dugotrajnog zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, prava i obaveze zatvorenika, kao i druga pitanja od značaja za izvršenje ovih krivičnih sankcija. (čl. 1 st. 1)

14. Pravilnik o kućnom redu u upravi za izvršenje krivičnih sankcija (Sl. List CG 36/15 i 18/19)

Maloljetnici koji izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora i vaspitnu mjeru upućivanje u ustanovu zavodskog tipa i zatvorenice mogu da rade sa ostalim zatvorenicima, po odobrenju lica koje rukovodi zatvorom, pod nadzorom službenika obezbjeđenja. (čl. 44/6)

Maloljetnik kome je izrečena kazna maloljetničkog zatvora (u daljem tekstu: maloljetnik) smješta se u prostorije odvojene od prostorija u kojima izdržavaju kaznu ostali zatvorenici (u daljem tekstu: **odjeljenje za maloljetnike**)(čl. 105)

b) Međunarodno pravo

15. Konvencijom o pravima djeteta UN-a utvrđuje se:

U svim akcijama u vezi s djecom, bez obzira da li ih poduzimaju javne ili privatne društvene dobrotvorne institucije, sudovi, upravne vlasti ili zakonska tijela, najbolji interesi djeteta biće od prvenstvenog značaja.

Države-potpisnice uzimaju na sebe da osiguraju djetetu zaštitu i brigu koja je potrebna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i dužnosti njegovih roditelja, zakonskih staratelja ili drugih pojedinaca zakonski odgovornih za njega, i da bi se ovo postiglo, preduzeće sve zakonske i upravne mjere. (Član 3. stav 1 i 2)

Strane ugovornice priznaju pravo detetu koje su nadležni organi zbrinuli u cilju staranja, zaštite ili lečenja njegovog fizičkog ili mentalnog zdravlja, na periodičnu proveru obezbeđenog tretmana i sve druge okolnosti od značaja za njegovo zbrinjavanje. (čl. 25)

Strane ugovornice će preduzeti sve odgovarajuće mjere, uključujući pravne, administrativne, socijalne i obrazovne, da zaštite djecu od nezakonite upotrebe narkotika i psihotropnih supstanci, kako je definisano odgovarajućim međunarodnim ugovorima i da spreče korišćenje djece u nezakonitoj proizvodnji i trgovini tim supstancama. (čl. 33)

Strane ugovornice će obezbjeđiti da:

(a) – nijedno dijete ne bude podvrgnuto mučenju ili drugom okrutnom, nehumanom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju. Ni smrtna kazna, ni doživotni zatvor, bez mogućnosti oslobađanja, neće biti dosuđeni za djela koja izvrše osobe mlađe od 18 godina;

(b) – nijedno dijete ne bude nezakonito ili proizvoljno lišeno slobode. Hapšenje, zadržavanje u pritvoru i zatvaranje djeteta će biti u skladu sa zakonom i primjenjeno jedino kao poslednja moguća mjera i to na najkraći mogući vremenski period;

(c) – sa svakim detetom lišenim slobode bude humano postupano i uz poštovanje urođenog ljudskog dostojanstva i na način koji uvažava potrebe osoba njihovog uzrasta. Posebno, svako dijete lišeno

slobode biće odvojeno od odraslih, izuzev ukoliko se smatra da to nije u interesu djeteta, i imaće pravo da održava kontakte sa svojom porodicom putem prepiske i poseta, osim u izuzetnim okolnostima;

(d) – svako dijete lišeno slobode imaće pravo da mu odmah bude omogućen pristup pravnoj i drugoj odgovarajućoj pomoći, kao i pravo da pobija zakonitost tog 12 lišavanja slobode pred sudom ili drugim nadležnim, nezavisnim i nepristrasnim organima i na brzu odluku u svakom takvom postupku. (čl 37)

16. Minimalna standardna pravila UN za administraciju pravosudnog sistema za maloljetne prestupnike– Pekinška pravila propisuju:

Maloljetni će u institucijama biti odvojeni od starijih, odnosno biće smješteni u posebnu instituciju ili odvojeni od institucije gdje ima odraslih. (26.3)

17. Smjernice za tretman maloljetnika u okviru maloljetničkog pravosuđa – Bečke smjernice, promovišu ideju pravosudnog sistema po mjeri djeteta, koji sistem treba da počiva na poštovanju cjelokupnog korpusa prava djeteta.

V ZAKLJUČNA OCJENA

18. Nakon sprovedenog ispitnog postupka Zaštitnik je konstatovao da maloljetnici koji su upućeni na izdržavanje vaspitne mjere *upućivanje u ustanovu zavodskog tipa* u Upravu za izvršenje krivičnih sankcija i to prije navršenih 16 godina, povrijeđena prava u oblasti maloljetničkog pravosuđa, a ugrožen je njihov najbolji interes.

19. Naime, kao što je Zaštitnik u ranije donesenom mišljenju konstatovao² i pored normativnog okvira koji egzistira od 2011. godine i koji daje dobre osnove i mogućnosti za rad u ovoj oblasti i „po mjeri djeteta“, evidentno je da postoji velika razlika između zakona i njegove primjene u praksi, što maloljetničko pravosuđe čini jednom od slabijih karika u pravosudnom sistemu.

Zaštitnik ističe da maloljetnici kao izvršiocu krivičnih djela i prekršaja, imaju poseban materijalno-pravni i procesno-pravni položaj, što je rezultat namjere zakonodavca da tu kategoriju prestupnika tretira na drugačiji način od punoljetnih lica.

Iz raspoložive dokumentacije proizilazi da tri maloljetnika vaspitnu mjeru *upućivanje u ustanovu zavodskog tipa*, koju im je izrekao Viši sud u Podgorici, izvršavaju u UIKS-u, gdje su primljeni prije navršenih 16 godina, koja činjenica ne odražava najbolji interes maloljetnika. Iako maloljetnici izdržavaju mjeru u Odjeljenju za maloljetnike, u kojem se izvršavaju kazne maloljetničkog zatvora, starosna dob predstavlja razlog zbog kojeg oni ne bi mogli biti smješteni u UIKS. Naime, kazna maloljetničkog zatvora može se izreći starijem maloljetniku (16-18 godina) koji je učinio krivično djelo za koje je zakonom propisana kazna zatvora preko pet godina. U konkretnom slučaju, riječ je o mlađim maloljetnicima, kojima je izrečena vaspitna zavodska mjera i koji su počeli da je izdržavaju sa 15 godina, u zatvoru. Ovi maloljetnici su dug vremenski period u maloljetničkom zatvoru, u međuvremenu su napunili 16 i više godina, ali ostaje činjenica da im mjera još uvijek nije preinačena. Ovakvo postupanje nije u skladu sa pravičnim i humanim pristupom djeci, koja su u sukobu sa zakonom, koji treba biti usmjeren na restituciju, prevaspitanje i rehabilitaciju, uz uvažavanje specifičnih razvojnih potreba djece i zaštitu njegovih osnovnih ljudskih prava.

20. Imajući u vidu činjenicu da u Crnoj Gori u ovom trenutku ne postoji ustanova zavodskog tipa, za izvršenje vaspitne mjere „*upućivanje u ustanovu zavodskog tipa*“, te da se maloljetnici/ce upućuju u UIKS, Zaštitnik je 12.04.2021. godine dao preporuke nadležnim organima, da preduzmu mjere i radnje kako bi maloljetnici/ce kojima je izrečena krivična sankcija *upućivanje u vaspitnu ustanovu zavodskog tipa*, istu izvršavali u ustanovi zavodskog tipa, umjesto u zatvoru³. Zaštitnik ostaje pri ovom mišljenju i

² https://www.ombudsman.co.me/docs/1631880005_23072021_preporuka_uiks.pdf

³ https://www.ombudsman.co.me/docs/1622031500_12042021_preporuka_uiks.pdf

Podsjeća na poštovanje datih preporuka. Shodno Zakonu o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, maloljetna lica kojima je izrečena vaspitna mjera upućivanje u ustanovu zavodskog trebala bi biti smještena u odgovarajuću ustanovu. Ovu mjeru sud izriče maloljetnom počiniocu prema kome je, pored izdvajanja iz dotadašnje sredine, potrebno primijeniti pojačane mjere nadzora i posebne stručne programe vaspitavanja. Cilj primjene ove zavodske mjere je, pored izdvajanja maloletnika iz sredine i njegovo podvrgavanje postupku vaspitavanja u ustanovama koje su za to specijalno namijenjene, opremljene i osposobljene⁴. Zavodske mjere su najteže mjere u toj grupi krivičnih sankcija, koje se javljaju kao poslednje sredstvo prije nego što se maloljetniku izreče kazna maloljetničkog zatvora, stoga su i ograničenog vremenskog trajanja, sa naglašenom ulogom odgovarajućih specijalizovanih ustanova. Uprkos činjenici da se maloljetnički zatvor izriče kao poslednja sankcija i u situacijama kada su se iscrpile sve druge alternativne mogućnosti, djeci/maloljetnicima kojima je odmjerena vaspitna mjera se upućuju na izdržavanje u okviru maloljetničkog zatvora, koji nema preporučene uslove ni za teže odmjerene kazne je više nego neopravdano i predstavlja svojevrsno kršenje garantovanih prava.

21. I pored više upućenih preporuka Zaštitnika o nužnosti uređivanja ove oblasti i stvaranja adekvatnih uslova za brigu o maloljetnicima, koji su u sukobu sa zakonom, još uvijek se ne zapaža napredak u ovoj oblasti. Uslovi u kojima borave i kaznu izdržavaju maloljetnici u okviru UIKS ne odgovaraju ni minimumu preporučenih standarda. Neposrednim uvidom, a i na osnovu više razgovora sa maloljetnicima (individualno i u grupi), primjećuje se da su maloljetnici nezadovoljni kako materijalnim uslovima, nedostatkom programa i tretmana, hranom (u više navrata su istakli da su gladni), a i odnosom pojedinih čuvara prema njima. Zaštitnik zaključuje da se posebni tretmani ne sprovode sa maloljetnicima. Podsjećamo da je svrha krivičnih sankcija prema maloljetnicima da se pružanjem zaštite, brige, pomoći i nadzora, kao i osiguranjem opšteg i stručnog osposobljavanja utiče na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloljetnika, osigura vaspitna funkcija i pravilan razvoj ličnosti, kako bi se obezbijedilo ponovno uključivanje maloljetnika u društvenu zajednicu. U slučaju maloljetničkog zatvora, pored naprijed navedenog, svrha izricanja ove kazne je i vršenje pojačanog uticaja na maloljetnog učinioca krivičnog djela da ubuduće ne vrši krivična djela. Imajući uvid u organizaciju dana/vremena maloljetnika koji kaznu izvršavaju u okviru maloljetničkog zatvora, smatramo da radnjama i mjerama koje se preduzimaju prema njima nije moguće osigurati ispunjenje niti jedne svrhe tj. cilja, koji se treba postići tokom izvršavanja kazne zatvora.

22. Kao što je već konstatovano u izvještaju Broj:05-36/21-4 Nacionalnog preventivnog mehanizma – „Izvještaj o obilasku maloljetničkog zatvora“, maloljetnički zatvor ne predstavlja dovoljno personalizovan prostor. Nedostatak motivacije maloljetnika jeste opštedruštveni problem, ali u ovom zatvoru je očigledan. Osoblje mora biti posebno predano radu sa mladim ljudima i sposobno da vodi i motiviše maloljetnike koji su im povjereni i moraju posvetiti ozbiljnu pažnju primjedbama maloljetnika. Predstavnici tima NPM-a su primijetili da dio zatečenih službenika obezbjeđenja nije specifično obučan za rad sa maloljetnicima, kao i da ne posjeduju vještine potrebne za njihov poseban tretman. Imajući u vidu, kako domaće zakonodavstvo, tako i međunarodne standarde, Zaštitnik ukazuje da osoblje u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija prema maloljetnicima mora biti odabrano sa posebnom pažnjom, visoko profesionalno i dobro edukovano. U odnosu na šetnje i psiho-socijalnu podršku, tim je primijetio nedostatak svrsishodnih aktivnosti, koji su posebno pogubni za maloljetnike koji imaju posebnu potrebu za fizičkom aktivnošću i intelektualnom stimulacijom. „Maloljetnim licima tokom cijelog dana treba obezbijediti pun program obrazovanja, sporta, stručne obuke, rekreaciju i druge svrsishodne aktivnosti izvan ćelije”.⁵ Stekao se utisak da se sa maloljetnicima ne radi u smislu psiho-socijalne podrške u potrebnoj mjeri. Maloljetnicima se nude aktivnosti koje se stereotipno smatraju „prikladnim” za njih. Naime, obuke vještine i sposobnosti, kontrole agresije i individualne i grupne terapije po riječima zatčenih maloljetnika se slabo sprovode, gotovo nedovoljno.

⁴ Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (Lazarević, Grubač, 2005)

⁵ Maloljetnici lišen slobode prema krivičnom zakonodavstvu-Savjet Evrope, CPT, str.4;

Boravak maloljetnih lica u zatvoru mora ispuniti svakodnevni rad sa njima, u svakom smislu. Prema navodima maloljetnika sa kojima je razgovarano, lice koje sa njima treba da sprovodi određene tretmane, koje oni interno zovu „profesorica“, sa njima ima dobar odnos, ali je oni vide kao nekoga ko im pomaže u komunikaciji sa upravom i u dijelu rešavanja internih problema (molbe, zahtjevi, kantina..).

23. Zaštitnik smatra da je maloljetnicima koji izdržavaju kaznu zatvora neophodno obezbijediti višestruku podršku u vidu različitih servisa i terapija, posebno imajući u vidu individualne potrebe, porodično-socijalni status, psiho-fizičko zdravlje i lične kompetencije. Odbijanje maloljetnika da eventualno aktivno učestvuju u određenim programima, njihova (možda trenutna) nezainteresovanost za određene aktivnosti, sticanje određenih vještina ili nastavak školovanja ni u kom slučaju ne smije biti izgovor da se od programa odustaje. Činjenica da su maloljetnici (sa koima se razgovaralo) veoma dug vremenski period zatvoreni i zanemareni u dijelu psiho-socijalne stimulacije može biti samo izazov profesionalcima da do njih dopru i kontinuiranim programima utiču na mijenjanje navika, jačanje kompetencija i buđenje interesovanja. Kada je riječ o radu sa maloljetnicima u zatvoru, kao i programu tretmana, podsjećamo da je Zaštitnik UIKS-u dao mišljenje sa preporukama 22.07.2020. godine⁶.

24. Zaštitnik je primijetio nedovoljnu i neadekvatnu komunikaciju određenih maloljetnika sa predstavnicima Centra za socijalni rad. Imajući u vidu različite porodične prilike, smatramo da je neophodno obezbijediti aktivniju ulogu predstavnika organa starateljstva u svim slučajevima, kada je u pitanju maloljetnik bez roditeljskog staranja ili maloljetnik čija primarna porodica ima komplikovane/narušene porodične odnose. Činjenica da se nakon odsluženja kazne zatvora vraća u svoju prirodnu sredinu, nužno predpostavlja potrebu rada istovremeno sa maloljetnikom i njegovom porodicom, a sve u cilju osiguravanja uspješne resocijalizacije i reintegracije u društvo. Niko od maloljetnika nije istakao odnos sa socijalnim radnikom, iako mnogi potiču iz problematičnih porodica, a jedan od njih je dijete bez roditeljskog staranja.

25. U razgovoru sa maloljetnicima predstavnici Institucije su došli do saznanja da su prilikom analiza na upotrebu psihoaktivnih supstanci nerijetko pozitivni na iste. Zaštitnik je više nego zabrinut zbog same mogućnosti da maloljetnici u zatvorenom sistemu, u kojem bi trebali biti pod budnom i kontinuiranom pažnjom specijalno obučeni lica za rad sa njim, uz sve tretmane koji bi se trebali sa njima sprovoditi, uopšte mogu doći u posjed, a onda i konzumirati psihoaktivne supstance. Osim toga, nije primijećena promjena rutine ili specijalizovani/dodatni tretmani koji se sa njima sprovode nakon pozitivnog nalaza, već eventualno trpe određene sankcije. Ovaj penalni način ophođenja prema maloljetnicima, koji očigledno imaju neke poremećaje u ponašanju i u adolescentskom su periodu, može biti i očegledno jeste - kontraproduktivan. Podsjećamo da, Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (CPT) ističe da je dobro poznato da pritvoreni maloljetnici pokazuju sklonost ka rizičnom ponašanju, posebno u pogledu droga, alkohola i seksualnih postupaka, te da je kod njih veća vjerovatnoća namjernog samopovređivanja.

Zaštitnik je primijetio da su se određeni maloljetnici samopovređivali, a isti su nam ispričali da je jedan od njih pokušao sebi da oduzme život, te je prebačen u drugo odjeljenje.

S tim u vezi, CPT nalaže da bi u svakom centru za pritvor maloljetnika trebalo da postoji sveobuhvatna strategija bavljenja problemom bolesti zavisnosti (uključujući prevenciju i liječenje) i sprječavanja samopovređivanja i samoubistva. O maloljetnicima sa problemima vezanim za mentalno zdravlje treba da se brinu psihijatri i psiholozi specijalizovani za mentalno zdravlje dece i adolescenata (par. 114)⁷.

26. Zaštitnik je u svojim godišnjim i posebnim izvještajima ukazivao, kada je u pitanju zaštita mentalnog zdravlja djece, da sistem suočava sa velikim izazovima, imajući u vidu da u Crnoj Gori ne

⁶ https://www.ombudsman.co.me/docs/1595836445_220720202-preporuka-uiks.pdf

⁷ <https://rm.coe.int/16806ccb94> Maloletnici lišeni slobode prema krivičnom zakonodavstvu Izvod iz 24. opšteg izveštaja, objavljen u 2015

postoji institucija koja se bavi liječenjem psihičkih poremećaja kod djece, te da se liječenje psihičkih poremećaja dječje i adolescentne dobi obavlja u zemljama regiona. Takođe podsjećamo da je preporuka Savjeta Evrope o novim tendencijama u suzbijanju maloljetničke delinkvencije i o ulozi maloljetničkog pravosuđa, u pravilu 17 navodi da pritvor nikada ne smije biti korišćen kao kazna ili sredstvo zastrašivanja maloljetnika, niti kao vid zaštite maloljetnika i zamjena za njegov smještaj u odgovarajuće ustanove za mentalno zdravlje.

27. Imajući u vidu niz obavljenih razgovora sa maloljetnicima koji izdržavaju kaznu/mjeru u okviru maloljetničkog zatvora, ne možemo a da se ne osvrnemo na „incident“ koji se dogodio u avgustu 2021.godine. Prema navodima svih maloljetnika nad njima je izvršeno određeno nasilje. Činjenica da maloljetnici nisu željeli da Zaštitnik posebno ispituje „eventualno“ nasilje koje su maloljetnici pretrpjeli u avgustu 2021.godine iz straha od dodatne odmazde i pogoršavanja uslova u kojima borave, govori sama za sebe i ni u kom slučaju ne odaje utisak ispunjenosti ni minimuma uslova koji se preporučuju u sistemu maloljetničkog pravosuđa. Bez posebnog ulaženja u uzroke i razloge ovog incidenta i pokušaje da utvrdimo na koji način i da li je nasilje i u kojoj mjeri izvršeno, Zaštitnik oštro osuđuje bilo kakvo grubo ophođenje prema maloljetnicima. Uz uvažavanje procedura i protokola neophodnih za održavanje discipline i kućnog reda, Zaštitnik podsjeća na neophodnost posebnog pristupa kada su u pitanju maloljetnici i uzdržavanje od primjene bilo koje prinude. Osim toga, kazna koja je naložena maloljetnicima oduzimanjem televizora i frižidera u trajanju od četiri mjeseca djeluje rigorozno, posebno imajući u vidu da nemaju organizovane tretmane i aktivnosti tokom dana. Prema navodima maloljetnika, veoma im je teško bilo u tom periodu i smatraju da je u velikoj mjeri uticalo na njihovo mentalno zdravlje. Svi zaposleni, uključujući i one sa dužnostima čuvara, koji su u neposrednom kontaktu sa maloljetnicima, treba da dobiju stručnu obuku, kako prilikom uvođenja u posao tako i kasnije, kontinuirano, a posebnu pažnju treba posvetiti obuci kadrova u kontrolisanju nasilnih incidenata, naročito u verbalnoj deeskalaciji radi smanjivanja napetosti i stručnim tehnikama fizičkog sputavanja⁸. Zaštitnik opet podsjeća na nužnost organizacije tretmana od strane specijalizovanih lica različitih profila, a sve u cilju kontinuiranog rada sa maloljetnicima, očuvanja njihovog mentalnog zdravlja, prevaspitavanja i pripreme za integraciju u društvo.

28. Polazeći od navedenog, činjenice da je institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore ustanovljena u cilju uspostavljanja i promovisanja dobre uprave i vladavine prava, odnosno radi zaštite ljudskih prava i sloboda zajamčenih Ustavom, zakonom, ratifikovanim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava, a u cilju ostvarivanja najboljeg interesa djeteta, Zaštitnik

PREPORUČUJE

I Vladi Crne Gore

II Ministarstvu pravde, ljudskih i manjinskih prava

- da se u skladu sa članom 16 stav 1 tačka 3 Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, obezbijede adekvatni uslovi za izvršavanje vaspitne mjere upućivanje u ustanovu zavodskog tipa, imajući u vidu sve preporučene standarde u oblasti maloljetničkog pravosuđa;

Vlada i Ministarstvo, dužni su da Zaštitniku dostave izvještaj o radnjama i mjerama na izvršenju preporuka, u roku od 60 dana od dana prijema ovog mišljenja.

⁸ <https://rm.coe.int/16806ccb94> (CPT/Inf(2015)1-part) Maloletnici lišeni slobode prema krivičnom zakonodavstvu

III Vrhovnom sudu

- da upozna postupajuće sudije sa činjenicom da ne postoji adekvatna ustanova za izvršavanje vaspitne mjere „upućivanje maloljetnika u ustanovu zavodskog tipa“, te da se ista, prateći dosadašnju praksu, ne može izvršiti u skladu sa preporučenim standardima, a samim tim niti ispuniti svrha i cilj izricanja određene mjere (izvršavanjem u okviru maloljetničkog zatvora).

Vrhovni sud dužan je da Zaštitniku dostavi izvještaj o radnjama i mjerama na izvršenju preporuka, u roku od 60 dana od dana prijema ovog mišljenja.

IV Ministarstvu finansija i socijalnog staranja

- da naloži postupajućim predstavnicima Centra za socijalni rad/organa starateljstva da sa dužnom pažnjom sprovede radnje i mjere shodno zakonu u odnosu na djecu/maloljetnike koji izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora i/ili mjeru upućivanja u ustanovu zavodskog tipa, tj koji se nalaze u UIKS-u.

Ministarstvo finansija i socijalnog staranja dužno je da Zaštitniku dostavi izvještaj o radnjama i mjerama na izvršenju preporuka, u roku od 60 dana od dana prijema ovog mišljenja.

V Upravi za izvršenje krivičnih sankcija

- da se maloljetnicima koji se trenutno nalaze u UIKS-u na izdržavanju vaspitne mjere upućivanje u ustanovu zavodskog tipa, obezbijedi stručna psihosocijalna podrška;
- da se maloljetnicima/licima koji u UIKS-u - maloljetničkom zatvoru obezbijede tretmani podrške, koji će osigurati opšte i stručno osposobljavanja koje utiče na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloljetnika, osigurava vaspitnu funkciju i pravilan razvoj ličnosti, kako bi se obezbijedilo ponovno uključivanje maloljetnika u društvenu zajednicu.

**ZAMJENICA ZAŠTITNIKA
LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA CRNE GORE
Snežana Mijušković**

D-na:

- Vladi Crne Gore
- Savjetu za prava djeteta
- Ministarstvu pravde, ljudskih i manjinskih prava
- Ministarstvu finansija i socijalnog staranja
- Vrhovnom sudu
- Upravi za izvršenje krivičnih sankcija - Podgorica,
- a/a